

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov v nadväznosti na vydanie prekladu Utópie od Thomasa Mora vydalo v roku 2018 prvý slovenský preklad spisu *Nová Atlantída* od Francisa Bacona, ktorý sa radí ku klasike svetovej utopickkej a fantastickej literatúry. Knižka má spolu 68 strán, ale samotné Baconovo dielo tvorí z toho len 46 strán. Integrálnou súčasťou dielka je aj doslov od slovenského ľavicového filozofa a publicistu Lukáša Perného, ktorý knihu aj pripravil na vydanie. Autorkou slovenského prekladu je Mária Stanková.

Text Bacon napísal zrejme v priebehu roku 1623. No dielo vyšlo až v roku 1627 – rok po smrti autora. Vydal ho Baconov tajomník Wiliam Rowley. Spis bol publikovaný nedokončený. Rowley ako príčinu uvádza, že Bacon v posledných rokoch života venoval väčšiu pozornosť „...spisovaniu dejín prírodných vied“ a nie dokončeniu tohto utopického diela, ktoré malo obsahovať aj opis „...zákonodarstva najlepšieho štátu čo modelu občianskeho spoločenstva“. Hlavným posolstvom textu tak zostala Baconova predstava o organizovaní vedeckého života v ideálnej spoločnosti, ktorá v mnohom predznamenalá neskorší vývoj a vznik takých inštitúcií ako sú akadémia vied, výskumné ústavy a vedecké knižnice.

Francis Bacon (1561 – 1626) patrí asi medzi najvýznamnejších mysliteľov prelomu 16. a 17. storočia. Bol potomkom významného anglického šľachtického rodu a od mladých rokov bol považovaný za zázračné dieťa – a to dokonca aj kráľovnou Alžbetou I. V rokoch 1573 – 1576 študoval na univerzite v Cambridge a neskôr vo francúzskom Poitiers. V rámci študijnej cesty po Európe okrem Francúzska navštívil aj Taliansko a Španielsko. V roku 1576 vstúpil do združenia barristerov a sudcov The Honourable Society of Gray's Inn, v ktorom aktívne pracoval v období 1580 – 1582. V roku 1581 bol zvolený za poslanca a v roku 1582 sa stal barristerom (zjednodušene advokátom). Sám tvrdil, že chce svoj život zasvätiť život hľadaniu pravdy a službe vlasti a cirkvi. Ako poslanec si vyslúžil povest' liberálneho reformátora, ktorý sa snaží

o poľudštenie a zjednodušenie práva a ktorý vystupuje proti despotizmu a starým feudálnym privilégiám. Obhajoval aj spojenie Anglicka, Škótska a Írska do trvalej únie ako garancie mieru na Britských ostrovoch.

V nasledujúcich rokoch spravil aj veľkolepú politickú a právnickú kariéru, ktorej detaily nie je nutné rozpisovať. Spomeňme len, že táto vyvrcholila v rokoch 1617 – 1621, keď sa stal lordom – kancelárom kráľa Jakuba I. To bola funkcia dnes porovnateľná s ministerským predsedom. V roku 1621 bol však zbavený všetkých funkcií a pre údajnú korupciu uväznený v londýnskom Toweri. K tomuto činu sa dokonca aj priznal. O tri roky neskôr bol omilostený, no venoval sa už iba vede a písaniu. Zomrel v roku 1626 na zápal pľúc, ktorý dostal v dôsledku podchladenia pri pokusoch s využitím ľadu na konzervovanie a dlhodobé uchovávanie mäsa.

Treba zdôrazniť, že v skutočnosti trvalé miesto v dejinách nezískal politickou činnosťou, ale aktivitami vedeckými a publikačnými. Bacon – štátnik a politik – je úplne zatiernený Baconom – filozofom a vedcom.

Pôvodnou profesiou bol právnik a preto primárne bol vedecky činný v právnoteoretickej oblasti. V roku 1630 vydal napríklad dielo *The Elements of the Common Law of England*, ktoré sa zaoberá otázkou reformy anglického práva. Jeho názory v právnej oblasti vychádzajú z prirodzenoprávnej koncepcie a sú ovplyvnené antickou tradíciou. Hlavnou úlohou práva podľa neho je:

- zabezpečenie ochrany ľudí pred smrťou
- rozdelenie vlastníctva ich statkov a pozemkov
- ochrana ich dobrého mena pred hanbou a potupou

Známy a nasledovaniashodný je jeho výrok z 26. februára 1593, keď povedal: „Právo vzniklo na ochranu práv ľudí a nie aby živilo právnikov. Zákony musia vedieť čítať všetci a všetci ho musia poznať. Upravte ich, vložte do nich filozofiu, zbavte ich zbytočností a dajte ich do rúk bežnému človeku.“

Francis Bacon bol však súčasne aj hlboko veriacim človekom – kresťanom. Je aj autorom viacerých teologických diel, modlitieb a žalmov.

Úplne prelomovým je však jeho vklad do teórie vedeckého poznávania. Môžeme vlastne povedať, že založil moderné prírodné vedy a bol jedným z priekopníkov dobovej vedeckej revolúcie. Presadzoval metódu induktívneho poznávania a pred špekuláciou a abstraktno-deduktívnym prístupom preferoval experiment, pozorovanie a porovnávanie. Vytvoril aj metódu vyhodnocovania pozorovania alebo pokusu. Nové poznatky mali vychádzať z reálnych empirických skúseností. A na druhej strane veda a jej výsledky by mali byť aplikované do praxe – poslážiť zlepšovaniu ľudského života a spoločnosti. Medzi jeho najvýznamnejšie diela v tejto oblasti patrí *Novum Organum* (Nová metóda) z roku 1620. Je tak považovaný aj za zakladateľa empiricizmu – teórie, podľa ktorej základom poznávania sveta sú vnemy, ktoré nám sprostredkujú naše zmysly.

Ako kuriozitu môžeme uviesť, že aj pri tomto hyperaktívnom spôsobe života sa dokázal oženiť. Ako 45-ročný si vzal 14-ročnú Alicu Barnhamovú – hoci toto manželstvo nebolo údajne príliš šťastné.

Nová Atlantída je dielo, ktoré sa nachádza akoby na priesečníku všetkých troch oblastí jeho tvorby: práva, prírodných vied a teológie.

Dejová línia príbehu je veľmi jednoduchá a typická pre podobné texty. Skupina odvážnych európskych dobrodruhov vyplávala na lodi z Peru do Číny a Japonska. Následkom protivetra sa však uprostred Tichého oceánu dostali do problémov (s. 12). Našťastie sa pred nimi objavila zem so spásnym prístavom. V prístave im však najprv nedovolil vystúpiť na breh, hoci dobrosrdeční obyvatelia ich zásobili všetkým potrebným. Príchod vyššieho úradníka vyriešil ich situáciu a keďže medzi nimi bolo množstvo chorých, odvieďli ich do domu pre cudzincov (ubytovňa, karanténna stanica, lazaret). Ukázalo sa, že úradníci na ostrove neberú úplatky a ovládajú niektoré európske jazyky. Zistili tiež, že na ostrove je hlavným náboženstvom kresťanstvo a popri ňom je tolerovaný judaizmus. Toto kresťanstvo sa na ostrov dosta-

lo ešte v staroveku zázračným zjavením posvätných kresťanských kníh (s. 21-23). Miestny kresťanský kňaz (a súčasne správca domu pre cudzincov) im oznámil, že môžu zostať na ostrove najmenej šesť týždňov (s. 19). O deň neskôr im správca vysvetlil, že sa nachádzajú na ostrove Bensalem (s. 20 a 29, hoci z neskoršieho opisu je zrejmé, že ide skôr o menší kontinent) a tiež vysvetlil pravidlá styku s cudziňou, ktorá jeho obyvateľom pomáha udržať ostrov v izolácii, hoci informácie o vedeckom a technickom pokroku, ako aj o pomeroch v ostatnom svete na Bensaleme prichádzajú.

Podľa správcu existovalo spojenie medzi ostrovom a civilizáciami okolo Stredozemného mora v hlbokaj, už zabudnutej minulosti, keď svetu dominovala Atlantída – vyspelá námorná ríša, ktorú Bacon umiestňuje nie na zaniknutý kontinent, ale do Ameriky¹ (s. 25). Atlantída však bola zničená obrovskou potopou (dočasnou, no na vyhuby jej obyvateľov stačila), znovu ju osídlili primitívni divosi a svetová moreplavba na dlhé stáročia hlboko upadla.

Medzitým však na Bensaleme (tisíc deväťsto rokov pred opisovaným príbehom) vládol kráľ Solamon, ktorý sa preslávil ako osvietený reformátor a zákonodarca (s. 29). Okrem iného presadil aj koncepciu autarkie a izolácie ostrova. Každý cudzinec, čo na ostrov zavítal, dostal veľkorysú ponuku na ňom zostať, pričom štát mu zabezpečil tie „najlepšie podmienky na život“ (s. 30). Vraj len trinásť návštevníci sa rozhodli vrátiť, pričom im zrejme doma nikto neveril. Bensalemčania majú však zákaz opúšťať ostrov. Len každých dvanásť rokov vysiela štát dve lode s prieskumníkmi, ktorí majú zistiť pomery vo svete mimo Bensalemu – s osobitným zreteľom na vedu, umenie, výrobu a vynálezy (s. 31). Medzi najväčšie Solamonove počiny však patrí založenie Šalamúnovho domu na štúdium prírody, živočíchov a rastlín s cieľom, aby „...človek získaval väčší úžitok z jeho (Božích) plodov“ (s. 31).

Členovia výpravy sa v nasledujúcich dňoch oboznamovali s mestom a okolím a tiež aj jeho

¹ Bacon patril medzi propagátorov a iniciátorov zakladania anglických kolónií v Severnej Amerike.

láskaými a ochotnými obyvateľmi. Zúčastnili sa aj Sviatku rodiny, ktorý je na ostrove považovaný za hlavný sviatok. Hlavný rozprávač sa pri tom zoznámil aj so židovským obchodníkom Joabinom, ktorý je – na rozdiel od európskych Židov – šľachetný a uctieva Ježiša Krista. Joabin mu opísal aj sexuálne zvyklosti, ktoré panujú na ostrove. Predstavil ho aj jednému z Otcov Šalamúnovho domu, ktorý vystupoval v štýle veľkňaza alebo biskupa. Tento Otec rozprávačovi opíše spôsob fungovania Šalamúnovho domu, bádanie jeho členov aj vynálezy, ktoré majú k dispozícii. Potom mu odovzdá veľký finančný dar a spis sa končí.

Predpokladá sa, že v plánovaných, no nikdy nenapísaných kapitolách, chcel Bacon opísať zákonodarstvo a spoločnosť Bensalemu a vyjadriť pritom svoje vlastné predstavy o ideálnej spoločnosti a ideálnom štáte. Keďže to zrejme nestihol, nám zostáva len z izolovaných odsekov a viet hádať, ako mohli vyzeráť.

Bensalem bol v Baconových predstavách monarchiou, dnes by sme povedali, že konštitučnou, ktorá vládne prostredníctvom zákonov (s. 29, s. 35). Praktický výkon verejnej moci zabezpečuje profesionálna, vzdelaná, neúplatná a zrejme dosť rozvetvená štátna byrokracia. Hlavné mesto je tak upravené a čisté. Azda môžeme predpokladať aj existenciu nejakého zastupiteľského a zákonodarného orgánu.

Cirkev má podľa všetkého silné postavenie a je možné byť súčasne duchovným aj štátnym úradníkom (s. 19). Politika aj verejná správa sa riadia značne humanistickým imperatívom a zásadami sociálneho štátu (s. 24, s. 33): „... kráľ mal neustále na mysli, aby prepájal ľudskosť s politikou...“ (s. 31). To je vraj protiklad čínskeho byrokratického systému – či presnejšie predstave, akú mali o Číne Európania v 17. storočí (s. 30).

Morálka a spoločenský život sú usmerňované zracionalizovaným a dôsledne uplatňovaným kresťanstvom (s. 14, s. 39): „... ľud bensalemský je spravodlivejší než Európania“ (s. 40). Sexuálne zvyklosti, ktoré panujú na ostrove, sú plne v súlade s kresťanskými ideálmi a Bensalemčania nepoznajú ani cudzoložstvo, ani verejné domy, kurtizány a prostitútky, ani homosexu-

álne praktiky (s.39). V tejto pasáži Bacon odsudzuje aj víziu Thomasa Mora o tom, že snúbenci by sa mali vidieť pred svadbou nahí. Predsa len More bol človek renesancie, no Bacon bol človekom nastupujúceho baroka...

„Povinnosť“ opisovať utopické spoločnosti ako kresťanské, hoci bez nešvárov európskeho kresťanstva, bola typická pre väčšinu vtedajších autorov fantastických a utopických diel. Zrejme si nevedeli predstaviť nejakých dobrých a láskavých ľudí bez toho, aby boli kresťanmi.

Spoločnosť na Bensaleme akceptuje aj existenciu iného náboženstva – menovite sú uvádzaní židia (s. 37) – pravda pod podmienky, že sú dostatočne „konformní“ – teda podľa Baconových ideologických predstáv, od ktorých sa ako veriaci kresťan nebol schopný abstrahovať ani vo fantastickom diele. Otvorenou otázkou je, či by na Bensaleme mohli fungovať židia, ktorí by nectili „nášho Spasiteľa“, moslimovia alebo vyznávači iných kultov, ktorí by mohli vytvárať rušivý heterogénny prvok. Zrejme nie.

Na rozdiel od Morovej Utópie v Bensaleme nepanuje ani sociálna a majetková rovnosť a nie je tu podľa všetkého ani prísna regulácia každodenného života občanov zo strany štátu. Občania dodržiavajú „prirodzený poriadok“ dobrovoľne (s.33). Ak Morovú utópiu môžeme nazvať komunisticko-direktívnou, Baconova utópia je sociálno-liberálna. Ďalší nápadný rozdiel spočíva v tom, že Bensalem na rozdiel od Morovej Utópie je ešte pacifistickejší. Bacon neuvádza, že by sa Bensalemčania venovali vojenskému umeniu alebo s niekým bojovali. Treba však priznať, že nemali ani žiadnych bezprostredných susedov... O výrobe zbraní je len jedna zmienka (s. 51). Ak teda Bensalem má nejakú vojenskú silu – spomína sa silne, zrejme vojnové, loďstvo (s. 29) – zjavne ich používa len na obranu a udržanie izolácie ostrova.

Mimoriadnej úcte a pozornosti sa na Bensaleme teší veda a vynálezcovská činnosť. Tá je sústredená v Šalamúnovom dome – štátom financovanej inštitúcii. Jej opisu venuje Bacon v zachovanom texte mimoriadnu pozornosť. Zmyslom Šalamúnovho domu je „... spoznať príčiny a skryté pohyby vecí a rozširovať hranice dovedty, kým človek všetko neovládne“.

(s.43). Jasne je tu vyjadrený cieľ vedeckého bádania a tiež schopnosť človeka spoznať celý svet okolo neho.

Členovia či pracovníci domu využívajú rôzne priestory, kde upravujú hmoty a vyrábajú umelé kovy (s. 44). V osobitných vežiach sledujú poveternostné javy. V priehradách menia slanú vodu na sladkú a pod. Vedia využiť silu vetra a morských prúdov. Pomocou rôznych „vôd“ upravujú telesá a hmoty (zárodok chemického priemyslu?), aj predlžujú ľudský život. Pomocou špeciálnych „domov“ napodobňujú dážď, krupobitie a pod., a tiež zo vzduchu vytvárajú rôzne živé hmoty a živočíchy. V záhradách pozorujú „... aká pôda a prsť sú najlepšie pre isté stromy a rastliny“ (s. 45-46), a zaoberajú sa šľachtiteľstvom – čo je náznakom úvah o agronomických metódach. Hoci Anglicko si na tzv. agrárnu revolúciu muselo počkať do 18. storočia. Pomocou pitiev a experimentov na zvieratách dosahujú zlepšovanie liečebných metód a liekov (s. 46). Dokážu krížením vytvárať aj nové druhy rastlín a živočíchov.

Vedecké výsledky sa prenášajú aj do praxe, a to napríklad do výroby chutnejších a zdravších pokrmov a nápojov, ktoré predlžujú ľudský život (s. 47). To isté platí pre výrobu liekov (s.48) a iných produktov- papieru, látok, farbív a pod. (s. 48). Taktiež majú aj rôzne „pece“ využívajúce „teplo“ (z opisu skôr niečo, čo by sme dnes označili ako „energia“) zo slnka, zo živých tvorov, z hnojísk, pohybu a z vnútra zeme (s. 49) – zrejme Bacon akosi intuitívne hľadal zdroj energie na pohon a prevádzku všetkých ním opisovaných strojov. Samozrejme, sú dobrí ja v optike a vedia zväčšovať aj približovať obraz. A tiež aj v akustike a vedia ľubovoľne manipulovať so zvukom.

Majú aj „domy mechaniky“, v ktorých zostavujú stroje a nástroje pre „všetky druhy pohybov“ (s. 51) – akási prvotná idea nášho strojárstva – tiež aj rôzne zbrane a podmorské člny a rôzne druhy lietajúcich zariadení, hodín a dokonca aj perpetuum mobile. V podobnom dome matematiky sú obsiahnuté všetky meracie a astronomické prístroje (súčasný čitateľ má nutkanie ho pomenovať moderným pojmom „výpočtové stredisko“).

Pracovníci (zrejme hlavní, nazvali by sme ich vedúcimi vedeckými pracovníkmi) Šalamúnovho domu sa špecializujú na rôzne činnosti:

- dvanásť sa v prestrojení vydávajú do iných krajín, kde získavajú informácie o vedeckom pokroku,
- traja zaznamenávajú všetky pokusy v knihách,
- traja zhromažďujú pokusy z mechaniky a tajných vied (nejasné),
- traja vykonávajú nové pokusy,
- traja sumarizujú výsledky pokusov a zovšeobecňujú ich,
- ďalší analyzujú pokusy svojich kolegov a snažia sa z nich vyvodit' niečo užitočné pre život a pre jasné odhaľovanie príčin vecí a prírodných javov,
- ďalší na základe spoločných porád o doterajších pokusoch navrhujú nové pokusy hlbšie osvetľujúce podstatu vecí,
- traja v novom kole vykonávajú tieto nové pokusy,
- posledná trojica zovšeobecňuje doterajšiu prácu a kladie ju do ďalších súvislostí. Vyvodzuje axiomy a poučky (s. 52-53).

Popri hlavných vedcoch v Šalamúnovom dome pôsobia aj novíci, učni, služobníci a pomocníci. Nachádza sa tu aj niečo ako technické múzeum s modelmi významných vynálezov a tiež aj so sochami vynálezcov a objaviteľov (s. 53-54). Úspešní vynálezcovia sú odmeňovaní.

Súčasný človek v tomto opise vidí predobraz akademie vied či výskumného ústavu aj s modernými vedeckými metódami, ktoré obsahujú rešerš doterajších výsledkov, stanovenie hypotézy, realizáciu pokusov, ich vyhodnotenie, analýzu a zovšeobecnenie, vytvorenie novej teórie, zdokumentovanie a kategorizovanie vedeckej práce a taktiež aj praktickú aplikáciu. Vidíme aj, že Bacon vníma vedu, bádateľskú činnosť a vynálezcovstvo ako kolektívne dielo s presnou deľbou práce.

Prekvapivo novodobou vyznieva aj zmienka o fakticky osvetovej činnosti – o prezentácii a publikácii objavov, dokonca aj v populárnej

forme pomocou verejných prednášok a praktických rád pre obyvateľov (s. 54).

Sme azda oprávnení konštatovať, že koncepcia Šalamúnovho domu inšpirovala neskôr aj zakladateľov vedeckých akadémií (nemeckú Academia Naturae Curiosorum, anglickú Royal Society v r. 1660, francúzsku Académie des sciences, 1666) a reformátorov univerzít (napr. v Škótsku 18. storočia). Hoci treba tiež uviesť, že prvé vedecké „akadémie“ vznikali ako súkromné spolky v talianskych mestách už začiatkom 17. storočia a Bacon o nich určite vedel. Boli na rozdiel od vtedajších univerzít zamerané prírodovedne a medicínsky a boli otvorenejšie novým metódam.

Je pozoruhodné, že celý opis prístrojového zariadenia a strojov v Šalamúnovom dome a na celom Bensaleme je veľmi nejasný a neurčitý. Bacon sa mu vlastne vyhol, respektíve sa k nemu možno chcel vrátiť neskôr, čo sa však už nikdy nestalo. Opisuje, čo by mali tieto zariadenia dosahovať, ale až na výnimky (napr. pri výrobe liekov) sa vyhýba otázke ako – akým spôsobom. Bacon si skutočné fungovanie týchto strojov azda ani nevedel predstaviť. Bol však presvedčený, že viac úžitku z prírody môže človek dosiahnuť práve pomocou strojov a veril v ich ustavičný pokrok. Dnes by sme to označili za „zvyšovanie efektivity práce“. Cieľom vedeckého bádania tak má byť okrem poznania aj vynachádzanie nových metód vo výrobe – má byť z neho praktický úžitok.

Zaujímavo vyznieva aj porovnanie s Morovou Utópiou. Thomas More síce počíta s istým pokrokom vo vedách aj v technike, no hlavným zdrojom skromného blahobytu obyvateľov Utópie je mimoriadna kombinácia prírodných podmienok a prísny spoločenský systém, ktorý zabezpečuje rovnomerné rozdelenie hmotných statkov (aj to nie pre všetkých, systém počíta s existenciou otrokov a podriadenosťou v rámci rodiny). Pre Francisa Bacona sú zárukou bohatstva a prosperity veda a technika, ich ustavičné nikdy sa nekončiacie zdokonaľovanie a zavádzanie výsledkov priamo do výroby. Bensalemská spoločnosť tak nemusí príliš uvažovať o tom, ako spravodlivo rozdeliť obmedzený počet produktov. Z pohľadu ľudí 17. sto-

ročia je doslova zahltená ich masovou výrobou, a tak má každý dosť na dôstojný život. Bacon tak doslova predpovedá nástup modernej konzumnej spoločnosti. S týmto materiálnym blahobytom je spojený aj iný vzťah k vojne a vojnovému násiliu. Kým Morovi Utópcania sa z času načas uchylujú k vojenskej expanzii a ovládnutiu nových území s cieľom získať nové externé zdroje, Bensalemčania niečo také nepotrebnú. Nové zdroje im poskytuje vlastný vnútorný technický pokrok a ekonomický rast.

Je príznačné porovnať aj rozdiel v geografickej lokalizácii utopickej spoločnosti: u Thomasa Mora v 16. storočí je to v južnom Atlantiku, u Bacona o storočie neskôr kdesi uprostred Tichého oceánu. Je to znak rozšírenia hraníc sveta známeho obyvateľom Európy. V 17. storočí už bol južný Atlantik pomerne známym a prebádaným miestom. No a autori neskorších utópií už majú tendenciu ich klásť na Mesiac (Francis Godwin, Cyrano de Bergerac) a v 20. storočí na Mars, k vzdialeným hviezdám a nakoniec do nedefinovaných „iných dimenzií“. (Vždy za okraj známeho sveta.) Utopická literatúra sa úzko prelína s literatúrou fantastickou, vedecko-fantastickou a najnovšie aj s fantasy. Môžeme, pravda, špekulovať, či napríklad aj žánr rytierskych románov alebo niektorých kresťanských legiend neobsahoval aj dobové predstavy o ideálnej spoločnosti kdesi vo fiktívnych ríšach (Avalon, ríša kňaza Jána, Hrad Svätého Grálu) alebo v krajinách ďalekých a značne zidealizovaných (Jeruzalem, Aténske vojvodstvo). Boli by to dobové stredoveké utópie, ktoré by nasledovaniachodný ideál videli nie v spoločnosti slobodnej, rovnostárskej a blahobytnej, ale v dokonalo usporiadanej komunite rytiersko-mníšsko-feudálnej.

Nová Atlantída je dielo, ktoré zostalo nedokončené. A to práve v častiach, kde sa zrejme mohol prejaviť Bacon – štátnik a Bacon – právnik. Bolo by to určite veľmi zaujímavé čítanie. To čo nám zanechal, sú predstavy Bacona – prírodovedca a Bacona – filozofa o tom, aké by malo byť postavenie vedy a techniky v ideálnej spoločnosti. Tu môžeme smelo povedať, že doslova predbehol vývoj o dve storočia a v podstate predpovedal priemyselnú revolúciu aj víziu

priamej a okamžitej aplikácie vedeckých poznatkov do života a priemyselnej a poľnohospodárskej výroby. Jeho „Šalamúnové domy“ sa stali všeobecne rozšírenou realitou až v prvej polovici 20. storočia v podobe vedeckovyskumných ústavov. V *Novej Atlantide* prezentoval aj svoje predstavy o metodike a organizácii bádania v prírodných a technických vedách ako takých. Namiesto špekulácií a abstraktných konštrukcií má byť ich základom pokus a pozorovanie, ktorých výsledky sú zovšeobecňované do teórie, ďalej rozvíjané a tiež zavedené do praxe – do nových výrobných postupov. Veda tak nie je samoúčelnou činnosťou, nebudaj zábavkou, ale zlepšuje život spoločnosti. Stáva sa doslova „výrobnou silou“ a vedecké poznatky majú veľkú – dokonca strategickú – hodnotu (takú, že Bensalemčania vysielajú osobitné výpravy, aby ich získali a aby Bensalem tak ani o piad' nezaostal za ostatnými krajinami).

Toto jeho presvedčenie a poznanie je o to geniálnejšie, že on si nevedel predstaviť podobu, ktorú nové vedecké objavy budú mať. Ani ako budú fungovať všetky tie skvelé stroje a prístroje, ktoré si vysníval. Pochopil však, že tieto nové, zatiaľ nevynájdene technické zariadenia budú hlavným nástrojom zlepšenia ľudského života. Pričom tieto zariadenia bude človek vynachádzať na základe aplikácie poznatkov prírodných vied, ktoré musí ustavične rozvíjať. A to je prelomová myšlienka.

Na záver môžeme povedať, že Európania a členovia iných moderných spoločností sa v 19. až 20. storočí akoby všetci presťahovali na ostrov Bensalem. Z hľadiska rozvoja vedy, techniky a produkcie spotrebného tovaru, potravín a zábavy určite. Napriek tomu sa nestali spoločnosťami bez vnútorných konfliktov a dokonca brutálneho vojnového násillia. Ani spoločnosťami, kde by ľudia boli šťastní a spokojní. Dnes vieme, že okrem vedeckého poznania, odstránenia materiálneho nedostatku, hladu a mnohých chorôb a predĺženia života – teda naplnenia najväčších výziev, ako ich vnímalo 17. storočie – k spokojnosti a harmónii potrebuje človek aj mnohé iné faktory – azda by sme povedali, že z vyšších poschodí Maslowovej pyramídy. Horíme o pociť dôstojnosti, životnej istoty a na-

plnenia túžby po spravodlivosti, po uznaní, po príslušnosti ku kolektívu a spoločenskému celku atď. Neodstránili sme ani strach zo smrti a konca našej životnej existencie – len sme daný krutý moment oddialili. Navyše naplnenie minulých materiálnych potrieb plodí len nové a nové materiálne očakávania. Keď sme bosí, chceme mať jedny topánky na všedné nosenie a druhé na slávnostné príležitosti. Keď si ich môžeme dovoliť kúpiť viac-menej neobmedzený počet, začínajú sa nám hromadiť špeciálne páry topánok na športovanie, turistiku, lyžovanie, behanie, tancovanie, nosenie k takému či hentakému kabátu alebo svetru... Aj po prípadnom nasýtení, ba až zahŕtení spotrebným tovarom hľadáme iné formy uspokojenia (ktoré dokonca môžu vyznieť absurdne) – kvalitné trávenie voľného času, výlet do Pacifiku, vlastníctvo produktu určitej konkrétnej značky bez reálneho rastu úžitkovej hodnoty, získanie originálnej sošky vyrezanej africkými domorodcami a pod. Nieкто by povedal, že sa začíname naháňať za cieľmi, ktoré neuspokojujú definovateľné materiálne potreby, ale našu túžbu po prestíži a uznaní, a že väčšie životné šťastie dosiahneme vedomou redukciovou vlastných potrieb a očakávaní.

Cyklus úsillia dosiahnuť uspokojenie ľudských požiadaviek a vzápätí generovania nových potrieb je totiž nekonečný. Ale možno to je tak aj dobre. Je totiž hlavnou pohnútkou dosahovania ak už nie šťastia, tak aspoň pokroku. Takéto snaženie dáva ľudskej existencii zmysel a udržiava tak človeka pri živote. Otvorene sa môžeme domnievať, že ideálne usporiadaná stabilná spoločnosť, kde by už ľudia nemali žiadne nové neuspokojené potreby a požiadavky, by bola veľmi statická, bez dynamiky a nakoniec odsúdená na vyhytnutie a zánik.

Na záver azda môžeme odporúčať Vydavateľstvu Spolku slovenských spisovateľov, aby pokračovalo v publikovaní prekladov klasickej utopickej a fantastickej literatúry 16. – 18. storočia. Väčšina týchto diel totiž v slovenčine zatiaľ dostupná nie je.

Daniel Š m i h u l a*

* Doc. JUDr. MUDr. Daniel Š m i h u l a, PhD., Dr.lur., Stredoeurópska vysoká škola v Skalici.